

OCNELE MARI ÎNTR-O SCRISOARE DIN 1690

D. ZAHARIA

Ludovic Ferdinando Marsili, naturalist și geograf, istoric și diplomat, general și strălucit scriitor militar s-a născut la Bologna în anul 1658. Primele studii le-a făcut în orașul natal, apoi le-a continuat la Padova. În anii războiului austro-otoman, la care s-au alăturat Veneția, Polonia și alte state europene, Marsili a slujit în armata imperială, aducându-și mari contribuții la strălucitele victorii obținute de armatele austriece pe câmpurile de luptă din Ungaria, Transilvania, Serbia și Croația.

Din însărcinarea curții vieneze, a îndeplinit funcția de secretar al ambasadorului Angliei la Poartă, timp în care era „ministru acoperit” al împăratului Leopold în capitala otomană.

Marsili a întreprins o serie întreagă de călătorii aproape în toată Europa. Continentul european, de la Pirinei la Carpați, de la Napoli la Paris, de la Viena la Constantinopol i-a fost bine cunoscut.

Bolonesul Marsili a întreprins valoroase cercetări asupra Bosforului, M. Mediterane, M. Nordului și M. Adriaticeii. El a studiat cu multă pasiune lacurile și fluviile Europei. Prin cercetările întreprinse și studiile publicate în această direcție, Marsili a devenit întemeietorul oceanografiei, aducându-și reale contribuții la progresele limnologiei și potamologiei. Meritele științifice i-au fost recunoscute în Anglia, Franța, Olanda și alte țări europene.

Contele Marsiliei a cunoscut foarte bine Transilvania și Țara Românească, locuitorii acestor pământuri, care, conform părerilor exprimate de el, în mai multe rânduri, păstrau neștearsă conștiința latinității lor și vorbeau limba „românească”. Chiar dacă românii formau trei state și erau constrinși să suporte jugul dominației otomane, constituiau totuși un singur popor, mândru de originea sa latină.

În anul 1690, din ordinul lui Ludovic de Baden, după victoriile austriece de la Belgrad și Vidin, Marsili a trecut în Oltenia, pentru aprovizionarea armatelor imperiale, organizarea unor tabere militare și construirea unui pod de legătură peste Dunăre.

Acesta a fost momentul în care a studiat vestigiile Podului lui Traian, a cercetat zona Dunării, a călătorit pînă la Mănăstirea Bistrița.

În aceste împrejurări Marsili a călătorit și pe Valea Oltului, unde a cunoscut salinele de la Ocnele Mari pe care le-a descris în această frumoasă scrisoare redactată la Viena, pe care o redăm mai jos, în traducere din limba italiană.

„Ilustre și onorate domn, dacă, în campania pe care am încheiat-o, din timpul destinat preocupărilor militare am răpit câteva ore pentru a mă deplasa la Ocna, localitate situată în Țara Românească, la poalele munților, ce o despart de Transilvania, numai la două ore distanță de râul Olt, este totuși de datoria mea să întocmesc, fie și pe scurt, o informare asupra celor constatate acolo, aceasta constituind o dovadă a prieteniei ce vă va convinge, că nu am uitat să îmbin oboseala fizică cu preocupările intelectuale ale căror rezultate vor constitui principala mângâiere a bătrîneții mele, în cazul în care voi avea fericirea s-o trăiesc.

Pe valea notată, în primul desen,* cu A.A.A., este un ținț denumit Ocna, iar prin mijlocul lui curge, de la nord la sud, un pîrîu cu același nume. Apele lui sînt dulci și limpezi.

Către răsărit, la 300 de pași de ținț, e un munte nu prea înalt, notat cu B, pe vîrfurile căruia se află mai multe instalații, toate ruinate cu excepția uneia singure, care nu este alta decît aceea cu ajutorul căreia se scot, în momentul de față, mari cantități de sare.

Terenul de la suprafața acestei zone e calcaros și de o culoare gălbuie, fără a înfățișa nimic deosebit față de altele. Pe el cresc pomi, ierburi, copaci, ca în orice altă parte.

Deasupra sării este un pămînt cenușiu, stratificat, cu gust sărat, ca și straturile alăturate de sare.

Sarea poate fi scoasă doar prin singurul efort de a se coborî în mină, altfel zis, să fie numai călătată sub pămînt, căci, aici, ea se află la o adîncime de 10—18 clostri, așa cum încerc să demonstrez prin cea de-a II-a schiță, care nu este altceva decît profilul minei; linia A.B. indicînd adîncimea săpată în masivul de sare, care, deși în formă de con, ajunge la adîncimea de 30 de clostri, în timp ce baza măsoară 54.

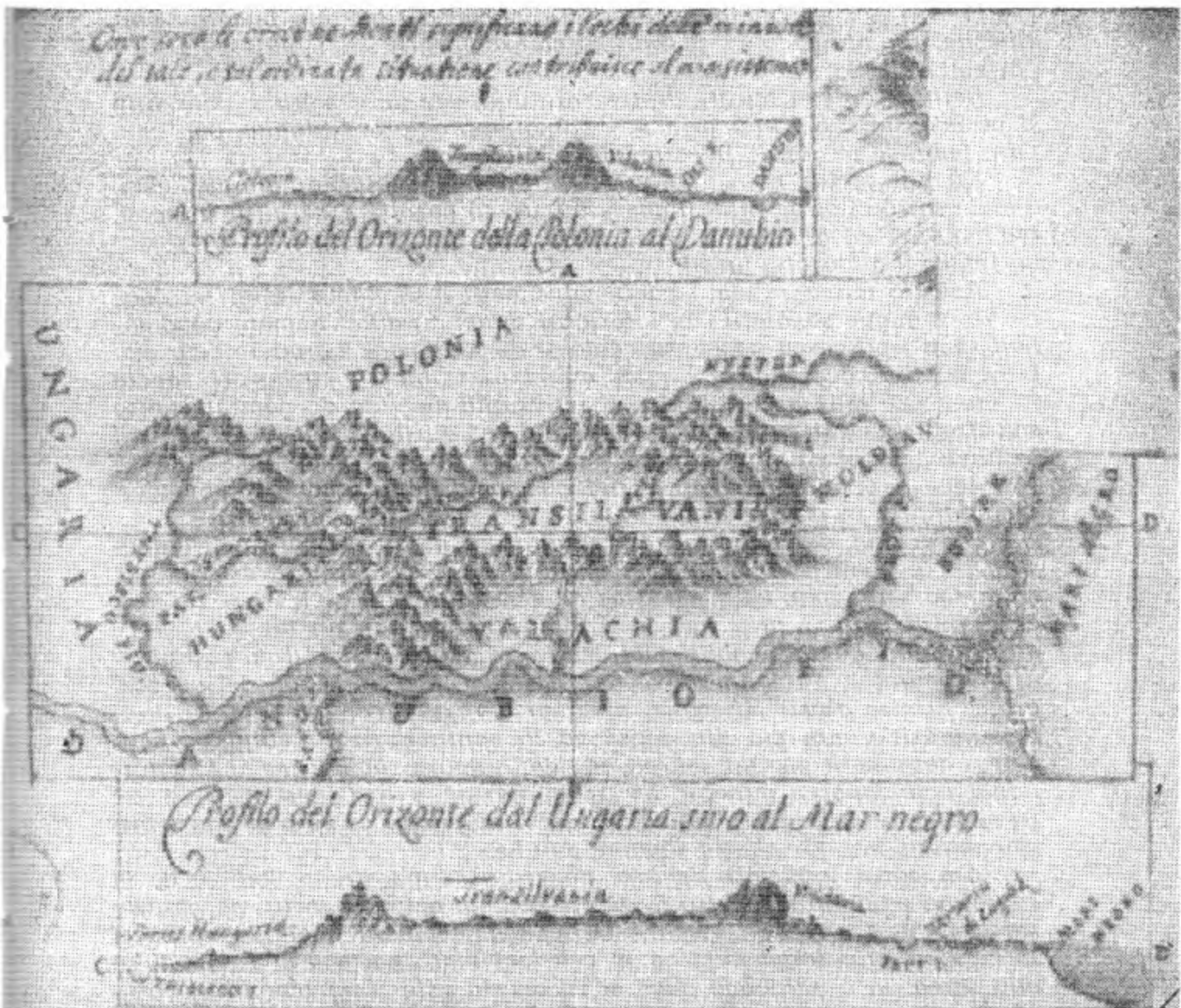
Această formă a căpătat-o datorită nevoilor de siguranță a muncitorilor, care, pe măsura adîncirii trebuie să-și lărgească, în proporții egale mina, masivul de sare permițînd acest lucru, neprezentînd nici o discontinuitate; astfel spus, cariera, denumită și puț, se află în interiorul masivului de sare.

În același desen se vede dispozitivul mecanic cu ajutorul căruia sînt trase la suprafață bucățile de sare tăiate în interiorul minei și ajustate tot acolo.

Cele două desene, E.E., reprezintă bucăți de sare depozitate aici.

Pentru realizarea unui venit atît de mare nu este nevoie decît de munca cu brațele pentru tăiatul, cu ciocane de fier, a bucăților de sare, a căror lungime trebuie să fie de cinci picioare vieneze, iar lățimea nu poate depăși jumătatea lungimii, în timp ce grosimea poate ajunge pînă la un picior.

* Desenele s-au pierdut.

Harta întocmită de Marsili.

Se extrag de aici trei feluri de sare și anume albă, neagră și amestecată. Numai în cazuri foarte rare se poate extrage și un al patrulea fel, acela denumit de localnici „ochiul de sare”, care se găsește la un loc cu celelalte, în straturi.

Vă trimit câte o mostră din fiecare fel. Nu fac încă descrierea lor, deoarece doresc să completez colecția cu încă un exemplar. Bucățile denumite „ochiul de sare” sînt așa de rare și atît de curate încît depășesc, prin claritate, chiar și cel mai pur cristal; iar minerii, în cazul în care le găsesc printre bucățile de sare comună, le adună cu cea mai mare grijă, deoarece servesc pentru vindecarea bolilor de ochi și printre multe altele, chiar la termometre.

Pentru a nu-și pierde calitățile, din cauza timpului, bucățile sînt umezite, iar atunci cînd se întrebuițează, pentru a fi bune se usucă din nou.

Deși și eu trei bucăți, dintre care una este de o mărime deosebită și pe aceasta v-o trimit prin poștă, înaintea celorlalte feluri, pentru a mi-o îmbrăca în argint, în formă de solniță.

Nu pot să fac nici o reflecție pe baza constatărilor directe, căci, din cauza rănii de la braț, n-am putut să mă hazardez, să intru în mină, temîndu-mă că ar fi prea cald. Am trimis înăuntru doi ingineri, care au întocmit alăturatul profil.

Aceștia mi-au relatat : că în mină aerul este temperat și nu dăunează cu nimic sănătății ; în interiorul minei se aflau oameni condamnați să-și ispășească pedeapsa acolo și de mulți ani lucrau în cele mai bune condiții de sănătate ; mina, avînd toate părțile egale, era săpată în sarea cea mai curată, fără a fi întreruptă de vine de pămînt, pietre sau straturi amestecate cu alte materiale ; că duritatea sării este aceeași în fundul minei ca și în straturile pereților laterali ; adăugînd că dacă s-ar face o experiență, s-ar convinge că prin contactul cu mediul înconjurător, ea devine mai rezistentă.

Observînd, deci, că în acest neîntrerupt munte de sare este imposibil să se poată stabili linia de profunzime pînă la care poate ajunge mina. Oamenii spun că o părăsesc atunci cînd întîlnesc izvoare de apă, care, infiltrîndu-se prin sare, o dizolvă și formează un fel de torent ; atunci devin impracticabile mai multe părți din mină deși restul nu este amenințat. Muncitorii excavează secole la rînd în una și aceeași grotă. Printre dînșii nu există niciunul care să-și amintească că ar fi fost părăsit vreun puț din cauză că în continuarea filonului de sare s-ar fi descoperit pămînt sau piatră ; dar singura cauză care ar fi determinat abandonarea minelor, în unele cazuri, a fost descoperirea de izvoare, care o inundau. Numai în astfel de cazuri ei au fost constrînși să caute un nou loc pentru săparea puțului.

Am cerut explicații dacă se călăuzesc după vreun indiciu de la suprafața pămîntului pentru a stabili dacă în anumite locuri se găsește sare în interior. Mi-au răspuns că nu sînt călăuziți decît de noroc și întîmplare, cunoscînd deja că în cea mai mare parte a acestei văi se află sarea, la o adîncime mică și că acesta este raționamentul pentru care sapă puțurile fără o cercetare prealabilă.

Prea ilustre și onorate domn, ați putea cere ca în academia fratelui meu, arhidiaconul, să încercați mai multe experiențe, pentru a stabili care dintre aceste categorii de sare conțin cel mai mare grad de salinitate și ce diferență de salinitate este între sarea minerală și cea marină.

Intr-o cantitate dată de apă să puneți o anume greutate de sare de fiecare fel, iar cu ajutorul cîntarului hidrostatic să stabiliți care fel de sare dizolvată în apă face să crească mai mult greutatea apei respective. Observațiile obținute cu ajutorul acestei experiențe ar putea să-mi fie folositoare la un alt subiect, pe care intenționez să-l abordez ulterior.

Cu ajutorul microscopului se vor mai putea observa, dacă se vor distinge, formele cristalelor de sare. La toate acestea vă rog să nu rămîneți indiferent.

Se spune că în Polonia, Moldova, Țara Românească, Transilvania se găsește sare minerală, dar eu, fără a vă prezenta sursa atîtor bogății, vă spun doar că aceasta este un dar de la natură, ca în prelungirile muntoase care închid Transilvania în înălțimile ce domină Polonia, Țara Românească și Moldova să existe atîta sare. Deoarece această situație deosebită mă îndeamnă să mă gîndesc asupra originii sării, am vrut să demonstrez înălțimii voastre acest lucru cu harta și profilul alăturat, fără pretenția ca niciunul nici altul, să fie precise în ceea ce privește realitatea, dar, care totuși ajută să înțelegem cum munții Transilvaniei sînt constituiți dintr-un singur lanț, căci această metodă de începere a prezentării zonelor în profile va putea să aducă suficiente servicii celor curioși și celor ce simt nevoia să cunoască situația provinciilor din aceste părți.

Această nouă metodă abordată de mine voi începe să o prezint cît de curînd în mod sistematic, căci ceea ce vă trimit acum nu reprezintă decît o schiță a ideilor care mă frămîntă.

Lanțul muntos al Transilvaniei este așezat în mijlocul terenurilor cuprinse între Oceanul Atlantic, Marea Adriatică și Marea Neagră, izolat, așa cum am mai spus, din trei părți. Aceasta îmi dă prilejul să mă gîndesc la o modestă ipoteză, care s-ar putea să fie plauzibilă, și anume că aceste mări comunică în subteran între ele, infiltrînd în pămînt apa lor sărată, iar particolele rezultate în condițiile speciale pe care le oferă munții Transilvaniei, sînt stratificate și pietrificate.

Se observă cîmpiile din regatul Ungariei ca și cele din Bugeac și o parte a Moldovei, teritoriu ce abundă în ape sărate, băute cu atîta plăcere de animalele de acolo, spre folosul lor, fapt asupra căruia s-ar putea spune alîtea, dar le las pe seama talentului d-voastră și perspicacității celor fără ocupație, care vor înțelege de la d-voastră opiniile mele însoțite de demonstrațiile de mai sus — descrierea și desenul.

Foaia pe care vă scriu a rămas goală și de aceea vreau să prezint seninătății voastre o constatare de-a mea, deși este cu totul diferită de subiectul pe care l-am abordat mai sus, dar nu mai puțin interesantă.

Este vorba de incubajia ouălor de pește, asupra cărora cred că are un rol determinant calitatea terenului pe care sînt depuse de către femelele pește. Iată pe ce-mi bazez susținerea mea.

În zona de confluență a Tisei cu Dunărea, în anumite văi din împrejurimi, acolo unde apele nu sînt adînci, pe un pămînt negru și gras, s-a întîmplat să observ o mare cantitate de ouă de crap și știucă, care făceau ca apa să capete aspectul uleiului.

Pescarii localnici mi-au relatat că nu este o întîmplare, ceea ce observam, dar, că este în obiceiul acestor pești să-și depună ouăle acolo unde apa este numai atît de adîncă încît să nu rămîndă pe uscat și că peste cîteva zile se vor vedea ieșind din ele micuții pești.

O situație contrară se întîlnește în renumita zonă a Porților de Fier, de la Dunăre, unde nu sînt decît stîncile atît de mult prețuite de către celebrul morun, care poate ajunge pînă la o greutate de 800 livre. Oul acestui morun depus pe terenul sărăcăcios de acolo nu produce nimic. N-am văzut niciodată moruni născîndu-se, dar cred că cei mai mici și mai rari sînt cei de douăzeci de livre. Nu este imposibil ca să-și caute și alte locuri pentru depunerea ouălor, deși pescarii mă asigurau

că sînt și excepții în aceste părți, unde, se cunoaște că greutatea unui pui de morun are un sfert din greutatea unui matur.

Această specie de pești, îmi spuneau ei, se naște în Nistru,* apoi trece prin Marea Neagră în Dunăre pe ale cărei maluri caută ascunzătorile necesare depunerii ouălor, unde, apoi cresc și se dezvoltă puii născuți din ouăle depuse într-un teren steril, pietros și nisipos și nefertil cum ar fi acela al Nistrului (Dunării), care nu oferă nici profit și nici câștig. Crapul își caută, pentru incubarea ouălor sale, pămînt gras și cu apă de mică adîncime.

Trebuie să concludem că fertilitatea solului, căldura soarelui, care poate avea efecte mai bune într-o apă de mică profunzime decît în una mare, contribuie într-o mare măsură la producerea incubăției ouălor de pește. Aceste elemente lipsesc, în acele părți ale Dunării unde locuiesc morunii, terenul fiind de fapt, așa cum am mai spus, slab și nisipos.

Este demn de reținut că încep să conving opinia publică asupra părerilor mele, dar acest lucru îl voi putea realiza mai bine atunci cînd voi reuși să întocmesc o hartă a Dunării în care să evidențiez toate insulele sale, să descriu cursul apei, malurile și plantele care cresc pe ele și . . . Aceasta va fi o muncă obositoare care ne va scuti de asprimea de a elabora și subordona totul numai războiului. Altfel spus va fi necesar să examinez toată lungimea Dunării de la Gomora pînă la Vidin, pentru neville războiului.

Intr-o zi aș dori să transcriu aceasta la Academia arhidiaconului. Vă rog să aveți grijă de scrisoare căci trimit originalul, pentru că nu am avut timpul necesar să fac copie nici după ea și nici după desenele și profilurile respective. Rămîn convins că nu peste mult timp vă veți exprima părerea asupra opiniilor mele, dar sper să nu fiu numai complimentat, așa cum s-a întîmplat cu relatarea pentru (ilizibil).

Mi-ar place să învăț din aprecierile d-voastră și nu să citesc complimente.

În tot cazul, e bine să știți că mă simt bine practicînd activități cu totul diferite între ele.

Vă asigur că am grijă să-mi rezerv timpul necesar satisfacerii preocupărilor mele științifice și personale.

Cu sănătatea o duc bine, lăudat fie Dumnezeu. Rănile suferite au cedat, așa că pot să mă odihnesc, deși mai prezintă pericol.

Împăratul nu mi-a îngăduit deplasarea în Italia pentru acest an. Sper că aceasta se va petrece în decursul anului viitor, cînd vom petrece împreună.

Viena 1690

Rămîn al dumneavoastră,

Prea supus, devotat și obligat
L. F. Marsigli.**

* În original Nijster. Probabil e o greșală de scris a autorului
* Biblioteca Universității Bologna, ms. L.F. Marsigli, nr. 88.